

Vi avslutade undersökningen med att rekonstruera järnåldersdösen. Sido- och gavelhällarna restes och säkrades. Därefter placerade vi lockstenen på sin förmodat ursprungliga plats och graven såg finare ut än den gjort på många hundra år.

Under korrekturläsningen levererades en kol-14-datering av ben från järnåldersdösen: bränt rörben av människa, 535–635 cal AD, 2 sigma, 1490 ± 25 BP, Ua-35160. Dateringen, som är ovanligt precis, spänner över skiftet från folkvandringstiden till vendeltiden, vilket stämmer bra med dräknålens folkvandringstida datering.

Referenser

- Carlie, L., 2006. Järnåldersdösar i Finnveden. Utskrift 8. Halmstad.
- Hyenstrand, Å., 1979. *Arkeologisk regionindelning av Sverige*. Stockholm.
- Nordman, A.-M., 1997. Ett gravfält i Byarum. *Småländska kulturbilder 1997: Det nära förflutna*. Jönköping.
- Nordström, M., 2007. Människan och döden. Gustafsson & Nordström (red.). *Liv och död vid Lagastigen. Om arkeologi i Torsviksområdet*. Jönköping.
- Petré, B., 1993. Male and female finds and symbols in Germanic Iron Age graves. *Current Swedish Archaeology* 1. Stockholm.

Leif Häggström & Daniel Lindblad

Jönköpings läns museum

Box 2133

SE-550 06 Jönköping

leif.haggstrom@jkgplm.se

Tre dräktspännen från Björkö

Inom dagens arkeologi finns en tendens att se materialpublikationer som något slutgiltigt. De stora referensverken från 1900-talet är upphöjda konstanter – de både bör och skall finnas med i alla nyproducerade studier med kvalitetsanspråk. En av dessa monoliter är naturligtvis Holger Arbman's *Birka I* vars två delar publicerades 1940 och 1943. Fynden från Hjalmar Stolpes gravundersökningar var därmed vetenskapligt avrapporterade. Birka-kommittén under ledning av Greta Arwidsson publicerade förvisso analyser av många av de enskilda fyndtyperna i de tre *Birka II*-publikationerna, men på det stora hela behölls Arbman's grundbedömningar.

Under 2006 och 2007 blev större delen av de äldre fyndmaterialen från Björkö föremål för förnyad genomgång. Denna gång var avsikten att registrera och tillgängliggöra information om fynden i Historiska museets publika databas *Sök i Samlingarna*. Arbetet med gravfynden (inventarieförda under SHM 34000) utgick från vad som angetts i *Birka I*.

Som vid så många andra genomgångar av äld-

re arkeologiskt material konstaterades vissa diskrepanser mellan katalog och verklighet. Det mest återkommande problemet var Arbman's generella användning av termen »järnfragment» – ofta utan vidare specifikationer. Dessa fragment var ofta mycket svåra att identifiera. Ett annat problem var att Stolpes och Arbman's föremålsbestämningar ibland kunde ifrågasättas. Mycket har trots allt hänt inom arkeologin sedan 1943, inte minst vad det gäller jämförelsematerial.

Problematiken kan exemplifieras med tre hängen, två från grav 844 och ett från grav 901. Alla beskrivs och avbildas i *Birka I* (Arbman 1940, Taf. 98:17, 99:17, 98:23; 1943, s. 318 f, 350). I samband med den nya genomgången granskades de åter och då kunde ett något förvånande faktum fastställas: samtliga visade sig vara dräktspännen.

Det stora hänget från grav 844 (fig. 1) är förvisso gjutet som just ett hänge. Någon gång under dess användningstid har dock öglan spruckit och man har reparerat den genom att nita fast en remsa av silverbleck på fränsidan (fig. 1b). Hänget felplacerades sannolikt redan under 1800-talet

Fig. 1. Stort hänge som omarbetats till dräktspännen. Björkö, grav 844. a) åtsida, b) frånsida, c) med nålanordning. Foto förf. —Pendant re-worked into a brooch.

Fig. 2. Hjulformigt hänge som omarbetats till dräktspännen. Björkö, grav 844. a) åtsida, b) frånsida, c) med nålanordning. Foto förf. —Pendant re-worked into a brooch.

och fördes till grav 639, trots att det finns avbildat på Stolpes plan över grav 844. Det som främst verkar ha bidragit till förvirringen är att Stolpe kallade hänget »Rundt spänne» på planen. Arbman (1943, s. 217 & 318) redogör för problematiken utan att utreda den närmare.

På hängets frånsida finns även ett område med korroderat järn och ett område med ärgad kopparlegering. Vid ett närmare betraktande av det ärgade området fann jag att ärgen inte verkade ha kommit från själva hänget. Den återfanns istället *ovanpå* en annan, grå, korrosionsprodukt, sannolikt innehållande tenn eller bly. De båda korroderade områdena fick sin förklar-

ing jag fann en avfallen nålanordning i en fyndask märkt »Bj 844». Järnnålen har varit fastlödd på hängets frånsida via ett av bronsbleck förfärdigat nålfäste (fig. 1c). Stolpe beskrev med andra ord föremålet helt riktigt på planen.

Det mindre hänget från samma grav (fig. 2) är mera problematiskt. Det är gjutet, sannolikt i solitt silver, även om en uppgift gör gällande att det skulle röra sig om brons (cf. Callmer 1989, s. 28). Hela föremålet kan närmast liknas vid ett miniatyrhjul av vikingatida modell med utstående nav, korta ekrar och breda lötar. Ekrarna är bara markerade, inte genombrutna, och lötområdet är försett med repeterande symmetriska

Fig. 3. Hjulformigt hänge. Okänd fyndort, sannolikt Skåne. SHM 9822:812. Foto förf. –Wheel-shaped pendant.

ornamentslingor. Åtsidan är förgylld (fig. 2a). En vidsittande silvernitt indikerar att »hjulet» brukats som hänge under en period – inga spår av någon upphängningsögla finns dock rapporterade från graven.

Ett liknande föremål finns i SHM:s samlingar (inv.nr 9822:812). Dessvärre saknas närmare fynduppgifter än att det sannolikt hittats i Skåne. Det rör sig här om ett något större hjul med mera plastisk ornamentik. Ekrarna är genombrutna och bestämningen till hänge är tveklös då centrumhålet är försett med en upphängningsögla av silvertråd vilken löper via en utfilad ränna i navet (fig. 3).

En närmare studie av hjulet från grav 844 visade att det inte deponerats i graven som hänge. På frånsidan fanns jag nämligen tre mindre områden med korrosion som tydligt avvek från den övriga ytan. Denna korrosion är misstänkt lik det korroderade området på det ovan beskrivna stora hänget/spännet. Inom de tre områdena, liksom på frånsidans nav, finns svaga spår av ärgad kopparlegering (fig. 2b). Med dessa observationer i åtanke var det föga förvånande att det bland materialet från grav 844 fanns ytterligare en ask med fynd som inte omnämnts i *Birka I*. Denna innehöll ännu en lös nålanordning samt en liten kedjehållare med vidsittande ring. Alla nålanordningens delar var av ärgad brons och de kunde utan problem placeras ut på hjulets baksida (fig. 2c). Det visade sig då att nålen, som är något böjd, sannolikt böjts avsiktligt för att passa över navet. Även i det här fallet hade en när-

studie av Stolpes gravplan gett klara besked – på planen betecknas nämligen föremålet som »rundt silferspänne». Denna information har dock inte letat sig in i *Birka I*.

Hänget från grav 901 slutligen, är gjutet i brons (fig. 4). Åtsidan är förgylld med vitmetallbelagda detaljer som sannolikt varit niellerade medan frånsidan endast är vitmetallbelagd. Där har beskrivningen, t.ex. i *Birka I*, (Arbman 1943, s. 350) normalt slutat. En närmare granskning av frånsidan visade dock att inte ens detta så typiska hänge alltid använts som hänge. På frånsidan fann jag nämligen tre intill varandra liggande fält som tydligt avvek från den övriga ytan (fig. 4b). En genomgång av de övriga fynden från graven visade att det bland de svårt sönderfallna ovala spännbucklorna fanns inte mindre än tre nålanordningar. Den minsta av dessa, med järnnål och vidsittande textilrester, hörde uppenbarligen inte till spännbucklorna. Däremot passade nålfästets bleck mycket bra med de tre fälten på hänget (fig. 4c).

De tre hängena har alltså sekundärt, sannolikt efter lång användning, på enklaste sätt gjorts om till dräktspännen. I denna process har inga grövre ingrepp varit nödvändiga – en hantverkare har gjort nålfästen och nålhållare av bronsbleck enligt en form som verkar ha varit standard under sena järnåldern. Dessa har sedan lötts fast på hängenas frånsidor med tenn- eller blybaserat mjuklod. När de därigenom uppkomna dräktspännen deponerats i sina respektive gra-

Fig. 4. Hänge som omarbetats till dräktspännen. Björkö, grav 901. a) åtsida, b) frånsida, c) med nålanordning. Foto förf. —Pendant re-worked into a brooch.

var har dock metallen i lödfogen med tiden korroderat vilket medfört att nålanordningarna lossnat. Liknande är alls inte okänt bland Björköfynden – motsvarande enkla förändring har t.ex. gjorts på ett remändebeslag från grav 825. Även där kan märken efter nålanordning och kedje-hållare tydligt ses på frånsidan.

Dessa exempel ger vid handen att äldre referensverk – hur lofvärda och storartade de än varit och delvis fortfarande förblir – inte alltid är pålitliga. Att utgå från att föremålsforskning är ett avklarat kapital inom arkeologin är därmed tämligen dumdrigt, för att inte säga skadligt för vetenskapligheten i alla former av arkeologiska arbeten. Att tre hängen även varit dräktspännen lär knappast rubba några större hypotesbyggen, men de belyser ändå att en alltför tillbakalutad hållning riskerar att reducera arkeologins empiriska bas. Äldre, till synes färdigrapporterade fyndmaterial är inte alltid färdigrapporterade ur ett modernt perspektiv. Det hela påminner en smula om en annan miljö i ständig förvandling: farvattnen längs Östersjökusten. Förvisso finns mängder av sjökort – men i och med landhöjningen sker en ständig förändring av den fysiska närmiljön. Äldre sjökort fyller därmed möjligen en funktion som samlarobjekt och kuriositeter, förvisso med klar forskningspotential, men utan den exakthet som krävs för

säker navigering. Utan kontinuerlig sjömätning är risken för grundkänning uppenbar! Liksom inom arkeologin är en återkommande översyn i högsta grad befogad. Arkeologiska hypoteser är dock kortsiktigt sett betydligt mera svårsänkta än marina farkoster. Även då de sargas svårt av grundstötning kan de bekymmerslöst segla vidare – tills den dag då deras empiriska förankring åter granskas och de får slagsida eller rentav sjunker som stenar.

Framtidens förmedling av uppdaterad empiri står dock knappast och faller med publicerandet av halvfranska band med eller utan guldsnitt. I stället är den sannolikt främst avhängig av väl fungerande och lätt uppdaterbara databaser, något som modern digitalteknik utan större svårighet klarar att tillhandahålla.

Referenser

- Arbman, H., 1940–43. *Birka. Untersuchungen und Studien I:1–2. Die Gräber*. Stockholm.
 Callmer, J., 1989. Gegossene Schmuckanhänger mit nordischer Ornamentik. Arwidsson, G. (red.). *Birka. Untersuchungen und Studien II:3. Systematische Analysen der Gräberfunde*. Stockholm.

Ny Björn Gustafsson
 Skebokvarnsvägen 324, 8 tr
 SE-124 53 Bandhagen
 midvik1@hotmail.com